

W jaki sposób alkohole reagują z HCl i HBr?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Wirtualne laboratorium - I](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

W jaki sposób alkohole reagują z HCl i HBr?

Alkohol o nazwie mentol o ostrym, przenikliwym zapachu, produkowany jest przez różne gatunki mięty.
Źródło: dostępny w internecie: www.pixabay.com, domena publiczna.

Alkohole to grupa związków występująca powszechnie w przyrodzie i posiadająca interesujące zastosowania przemysłowe i farmaceutyczne. Etanol to dodatek do paliw, mentol to przyprawa, natomiast cholesterol odgrywa ważną rolę w nauce o chorobach serca. W laboratorium przeprowadzić możemy szereg reakcji chemicznych, którym ulegają te związki organiczne. Jak myślisz, czy alkohole reagują z HCl i HBr?

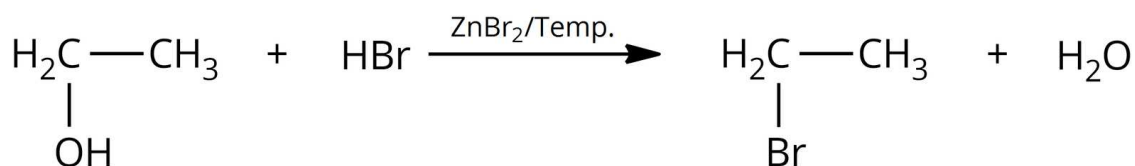
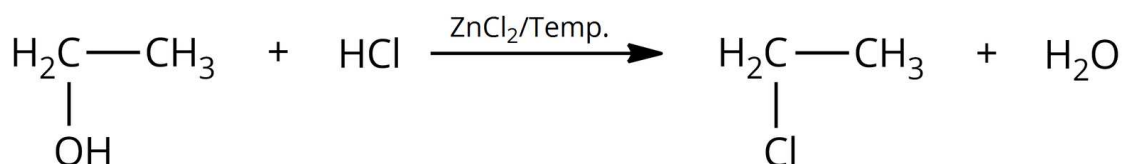
Twoje cele

- Zapiszesz równania reakcji alkoholi z HCl.
- Przedstawisz mechanizm reakcji substytucji nukleofilowej jednocząsteczkowej alkoholu z halogenowodem.
- Przedstawisz mechanizm reakcji substytucji nukleofilowej dwucząsteczkowej alkoholu z halogenowodem.
- Wyjaśnisz różnice w aktywności alkoholi o różnej rzędowości w reakcjach substytucji nukleofilowej.
- Zapiszesz równania reakcji alkoholi z HBr.

Przeczytaj

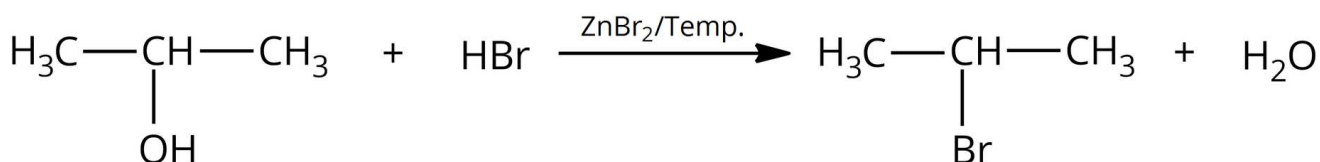
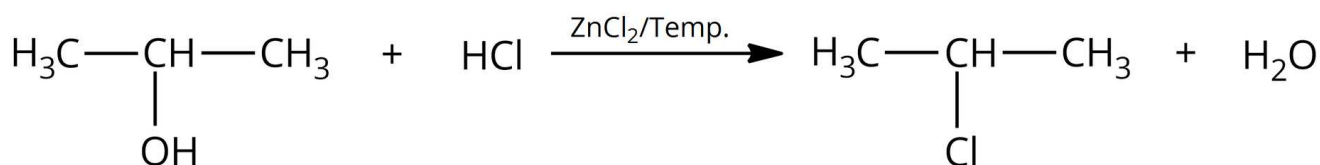
Alkohole to związki, które w swoich cząsteczkach zawierają grupę (bądź grupy) — OH związaną z atomem węgla o hybrydyzacji sp^3 . Wiązanie to jest spolaryzowane z uwagi na różnice w elektroujemności pomiędzy atomem węgla i atomem tlenu. Grupa — OH jest grupą elektronoakceptorową, a to powoduje, że alkohole mogą ulegać reakcji substytucji nukleofilowej, np. z wodorkami fluorowców. W reakcji alkoholi z fluorowcowodorami (HCl, HBr) udział bierze cała grupa hydroksylowa, która zastąpiona zostaje atomem fluorowca.

Zarówno **alkohole pierwszorzędowe**, jak i **drugorzędowe** i **trzeciorzędowe**, reagują z HCl i HBr. Alkohole wyższego rzędu łatwiej ulegają tym reakcjom z uwagi na ich większą reaktywność. W przypadku alkoholi pierwszo- i drugorzędowych konieczne bywa użycie katalizatora — ZnX_2 i podwyższonej temperatury.

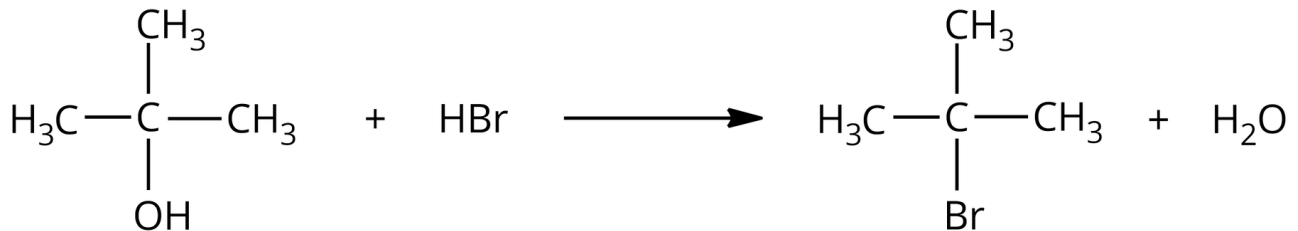
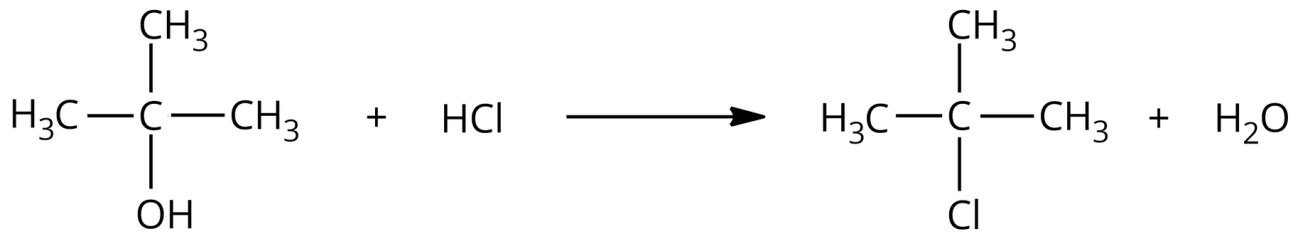
Równania reakcji alkoholi pierwszorzędowych z HCl i HBr

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Równania reakcji alkoholi drugorzędowych z HCl i HBr

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Równania reakcji alkoholi trzeciorzędowych z HCl i HBr

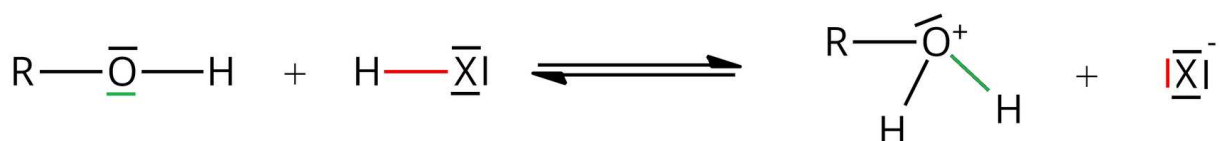
Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Podstawienie grupy hydroksylowej atomem fluorowca to przykład reakcji [substytucji nukleofilowej](#), ponieważ zarówno grupa opuszczająca cząsteczkę (anion hydroksylowy, OH^-), jak i grupa, która ją podstawia (anion chlorkowy, Cl^- lub anion bromkowy, Br^-), to [nukleofile](#). Substytucja nukleofilowa może zachodzić zgodnie z mechanizmem jednocząsteczkowym lub dwucząsteczkowym, w zależności od rzędowości alkoholu.

Substytucja nukleofilowa jednocząsteczkowa S_N1

Substytucji nukleofilowej jednocząsteczkowej S_N1 ulegają alkohole drugorzędowe i trzeciorzędowe. Szybkość tej reakcji zależy od stężenia jednej cząsteczki (stąd nazwa „jednocząsteczkowa”) powstającej w etapie 2, limitującym szybkość reakcji; w tym przypadku szybkość reakcji zależy od stężenia powstającego [karbokationu](#) – im jest on trwalszy, tym szybciej powstaje.

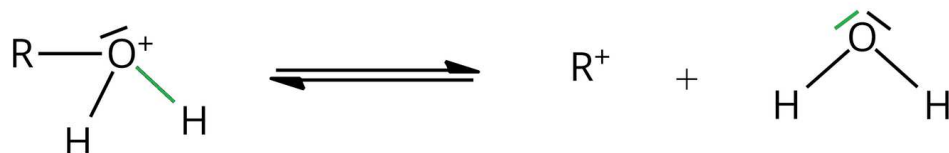
W pierwszym etapie cząsteczka alkoholu monohydroksylowego (ROH , gdzie R to grupa alkilowa) przyłącza kation wodoru z cząsteczki halogenowodoru (HX , gdzie $X = \text{Cl}, \text{Br}, \text{I}$) za pomocą wolnej pary elektronowej atomu tlenu (zaznaczonej na zielono), w wyniku czego powstaje protonowana forma alkoholu (ROH_2^+ – jon alkilooksoniowy).

Pierwszy etap reakcji substytucji jednocząsteczkowej

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

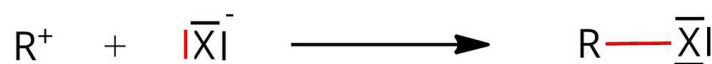
Podczas drugiego etapu dochodzi do odczepienia cząsteczki wody od protonowanej formy alkoholu i utworzenia karbokationu (R^+).

Drugi etap reakcji substytucji jednocząsteczkowej

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W trzecim etapie karbokation łączy się z jonem halogenkowym, tworząc halogenek alkilu (RX).

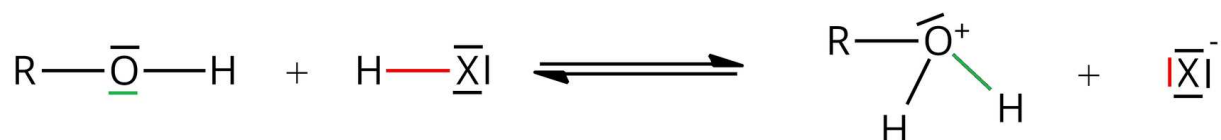
Trzeci etap reakcji substytucji jednocząsteczkowej

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Substytucja nukleofilowa dwucząsteczkowa S_N2

Substytucji nukleofilowej dwucząsteczkowej S_N2 ulegają alkohole pierwszorzędowe i metanol. Szybkość tej reakcji zależy od stężeń dwóch cząsteczek (stąd nazwa „dwucząsteczkowa”) powstających w etapie 2, limitującym szybkość reakcji; w tym przypadku szybkość reakcji zależy zarówno od stężenia grupy opuszczającej, jak i przyłączanej grupy.

W pierwszym etapie cząsteczka alkoholu monohydroksylowego (ROH , gdzie R to grupa alkilowa) przyłącza kation wodoru z cząsteczki halogenowodoru (HX , gdzie $X = Cl, Br, I$) za pomocą wolnej pary elektronowej atomu tlenu (zaznaczonej na zielono), w wyniku czego powstaje protonowana forma alkoholu (ROH_2^+ - jon alkilooksoniowy).

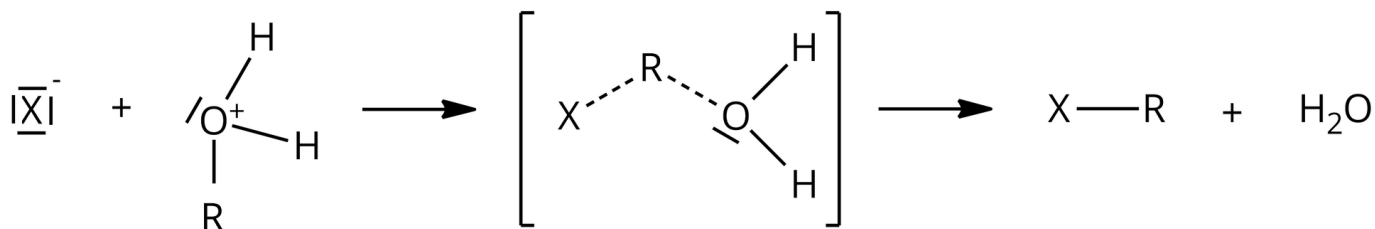

Pierwszy etap reakcji substytucji jednocząsteczkowej

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

W drugim etapie nukleofil halogenkowy (X^-) atakuje swoją wolną parą elektronową atom węgla powstałego wcześniej jonu alkilooksoniowego, do którego przyłączona jest grupa OH_2^+ , co prowadzi do utworzenia stanu przejściowego, w którym wiązanie $R-X$ jest częściowo utworzone, natomiast wiązanie $R-OH_2$ jest częściowo rozerwane. Ostatecznie

dochodzi do utworzenia wiązania $R-X$ i rozerwania wiązania $R-OH_2$, skutkiem czego powstaje halogenopochodna RX i woda.

Drugi etap reakcji substytucji dwucząsteczkowej

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Reaktywność alkoholi w substytucji nukleofilowej

Zmiana cząsteczkowości substytucji nukleofilowej potwierdza fakt, że reaktywność alkoholi maleje w szeregu od alkoholi trzeciorzędowych do alkoholi pierwszorzędowych, po czym ponownie wzrasta dla metanolu. Alkohole trzeciorzędowe są najbardziej reaktywne w substytucji nukleofilowej S_N1 ze względu na dużą trwałość powstających karbokationów.

Już wiesz

Im wyższa rzędowość karbokationu, tym jest on trwalszy, więc powstaje szybciej.

Wolniej reagują alkohole drugorzędowe, ponieważ powstające karbokationy charakteryzują się mniejszą trwałością. Tworzenie się pierwszorzędowych karbokationów z alkoholi pierwszorzędowych zachodzi bardzo powoli, a brak **zawady sterycznej** umożliwia zastąpienie reakcji jednocząsteczkowej reakcją dwucząsteczkową. Z tego względu alkohole pierwszorzędowe i metanol reagują zgodnie z mechanizmem substytucji nukleofilowej dwucząsteczkowej S_N2 . W przypadku metanolu reakcja zachodzi szybciej (w porównaniu do alkoholu pierwszorzędowego) ze względu na mniejszą zawadę przestrzenną cząsteczki.

Odróżnianie alkoholi ze względu na ich rzędowość

W sposób doświadczalny można odróżnić alkohole pierwszo- od drugo- i od trzeciorzędowych w reakcji zwanej próbą Lucasa. Wykorzystywany odczynnik to roztwór Lucasa: kwas chlorowodorowy w obecności chlorku cynku, który pełni rolę katalizatora (15,5 g bezwodnego chlorku cynku rozpuszczonego w 10 cm³ stężonego kwasu solnego).

Obserwacje w wyniku poczynionego doświadczenia pozwalają na określenie rzędowości badanych alkoholi:

1. Brak widocznych oznak reakcji świadczy o tym, że próbie poddaliśmy alkohol pierwszorzędowy zawierający w cząsteczce od 1 do 5 atomów węgla.
2. Brak zmętnienia, ale powstanie dwóch warstw świadczy o tym, że w doświadczeniu użyliśmy alkoholu pierwszorzędowego zawierającego w cząsteczce powyżej 5 atomów węgla.
3. Jeśli po kilku minutach obserwujemy zmętnienie roztworu, a następnie jego rozwarstwienie to znaczy, że w doświadczeniu użyliśmy alkoholu drugorzędowego bądź prop-2-en-1-olu.
4. Jeżeli obserwujemy natychmiastowe zmętnienie i rozwarstwienie roztworu, oznacza to, że badany alkohol jest trzeciorzędowy bądź jest fenylometanolem.

Słownik

alkohol pierwszorzędowy

alkohol, w którego cząsteczce grupa hydroksylowa jest połączona z atomem węgla pierwszorzędowym

alkohol drugorzędowy

alkohol, w którego cząsteczce grupa hydroksylowa jest połączona z atomem węgla drugorzędowym

alkohol trzeciorzędowy

alkohol, w którego cząsteczce grupa hydroksylowa jest połączona z atomem węgla trzeciorzędowym

substytucja nukleofilowa

reakcja polegająca na wymianie grupy związanej z atomem węgla, którą jest przeważnie podstawnik elektronoakceptorowy, na odczynnik nukleofilowy

substytucja nukleofilowa jednocząsteczkowa

rodzaj substytucji nukleofilowej, w której dochodzi do oderwania od centralnego atomu grupy opuszczającej z utworzeniem mniej lub bardziej trwałego karbokationu, a następnie jego połączenia z nukleofilem; szybkość tej reakcji zależy głównie od szybkości powstawania i trwałości karbokationu, a tym samym zależy ona od stężenia reagenta tworzącego karbokation

substytucja nukleofilowa dwucząsteczkowa

rodzaj substytucji nukleofilowej, w której dochodzi do powstania kompleksu przejściowego cząsteczka-nukleofil, w którym nukleofil przyłączony jest po przeciwnej stronie atomu centralnego do grupy odchodzącej i niemal natychmiastowego oderwania

grupy odchodzącej od kompleksu przejściowego i przemieszczenia podstawników w stronę grupy odchodzącej; szybkość tej reakcji zależy głównie od szybkości powstawania kompleksu przejściowego, a tym samym zależy ona od stężenia obydwóch reagentów biorących udział w tej reakcji

nukleofil

anion lub cząsteczka, w której występuje nadmiar elektronów

karbokation

kation z ładunkiem dodatnim zlokalizowanym na atomie węgla

zawada steryczna

uniemożliwienie zajścia reakcji chemicznej cząsteczki danego związku spowodowane zbyt dużym rozmiarem obecnych grup funkcyjnych, powodujące brak możliwości dostępu atakującego indywiduum chemicznego do danego atomu w cząsteczce związku

Bibliografia

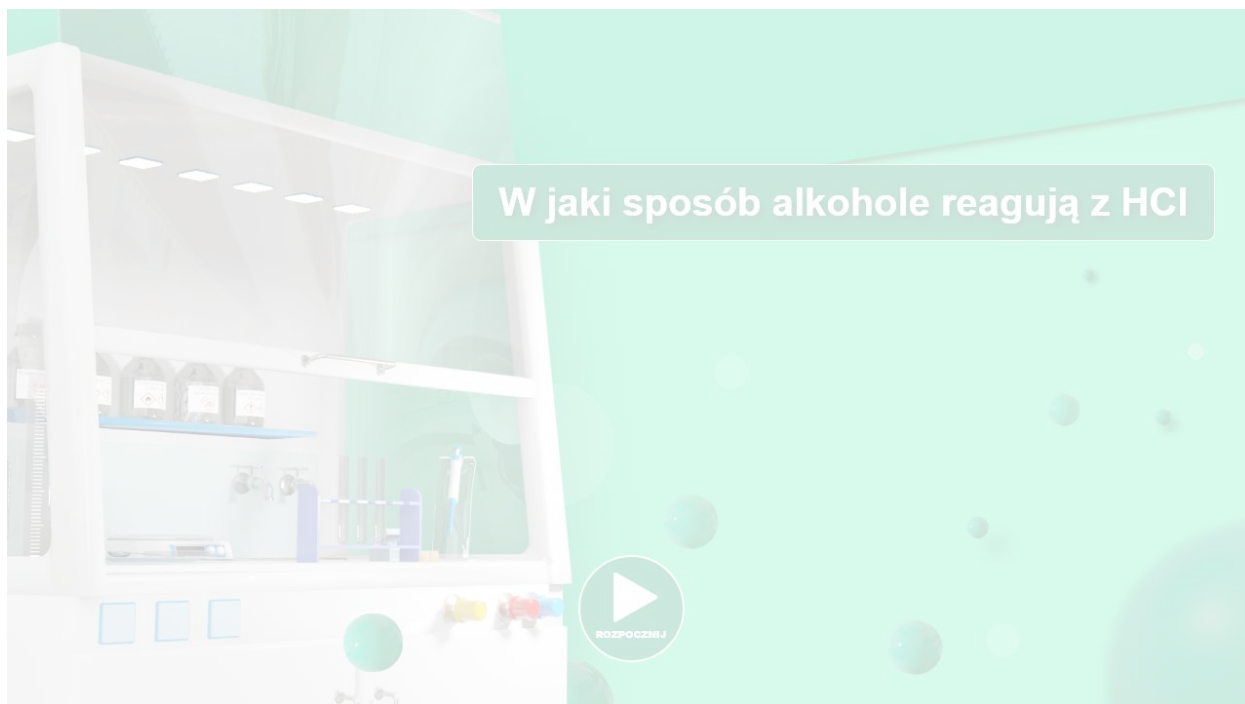
Dudek-Różycki K., Płotek M., Wichur T., *Kompendium terminologii oraz nazewnictwa związków organicznych. Poradnik dla nauczycieli i uczniów*, Kraków 2020.

Wirtualne laboratorium – I

Laboratorium 1

Korzystając z wiedzy na temat reakcji alkoholi z kwasem chlorowodorowym, zaplanuj i przeprowadź eksperyment, który pozwoli Ci rozwiązać poniższy problem badawczy. Hipotezę, obserwacje, wyniki i wnioski zanotuj w dzienniku.

Zasób interaktywny dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DiTWI7LkV>

Wirtualne laboratorium pt. „W jaki sposób alkohole reagują z HCl?”

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 1

Przyporządkuj nazwy alkoholi do obserwacji, których można dokonać po przeprowadzeniu próby Lucasa z ich udziałem.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

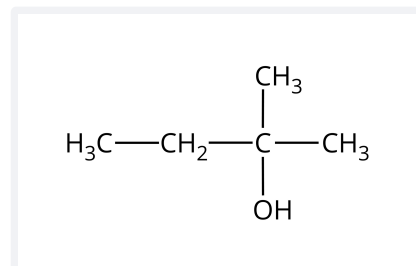
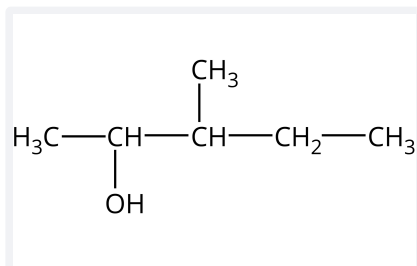
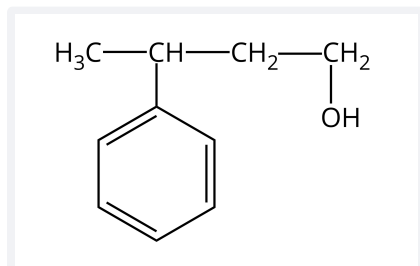
Uzupełnij poniższy tekst, wybierając określenia podane w nawiasach.

Alkohole reagują z HCl / HBr , w wyniku czego grupa hydroksylowa / atom wodoru w grupie hydroksylowej / atom tlenu w grupie hydroksylowej alkoholu, zostaje podstawiona atomem fluorowca / fluorowcowodorem . Jest to przykład typu reakcji substytucji / addycji / eliminacji o mechanizmie elektrofilowym / nukleofilowym / wolnorodnikowym . Alkohole trzeciorzędowe i drugorzędowe reagują zgodnie z mechanizmem S_N1 / S_N2 , w trakcie którego powstaje / nie powstaje karbokation. Alkohole pierwszorzędowe i metanol tworzą trwałe / nietrwałe karbokationy, dlatego zamiast reakcji przebiegającej z mechanizmem S_N1 / S_N2 zachodzi ona zgodnie z mechanizmem S_N1 / S_N2 , w którym powstaje / nie powstaje karbokation.

Ćwiczenie 2

Ułóż przedstawione poniżej wzory półstrukturalne alkoholi w kolejności od najmniej do najbardziej aktywnego w reakcji substytucji nukleofilowej.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 3

Zaznacz prawidłowe stwierdzenie.

Substytucja nukleofilowa jednocząsteczkowa to rodzaj substytucji nukleofilowej, w której dochodzi do powstania kompleksu przejściowego cząsteczka–nukleofil, w którym nukleofil przyłączony jest po przeciwnej stronie atomu centralnego do grupy odchodzącej i niemal natychmiastowego oderwania grupy odchodzącej od kompleksu przejściowego i przemieszczania podstawników w stronę grupy odchodzącej.

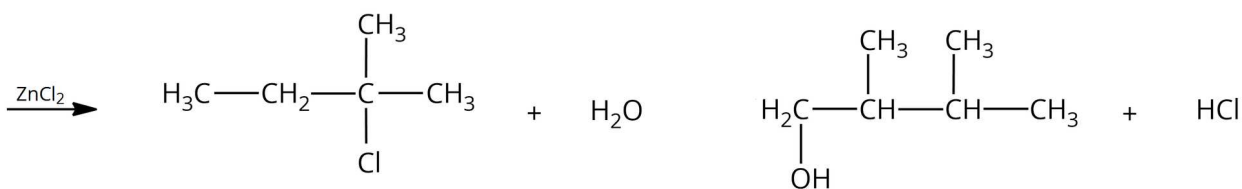
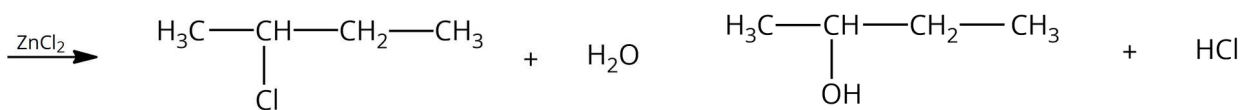
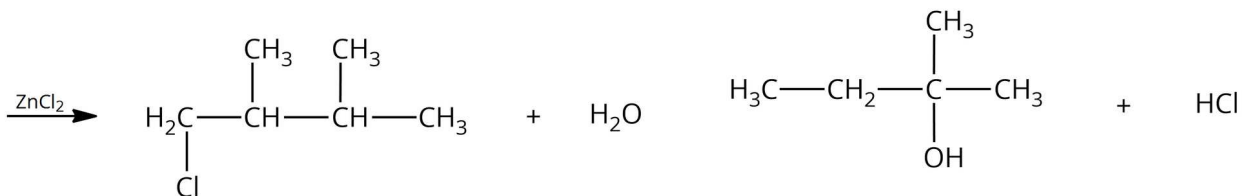
Substytucja nukleofilowa to reakcja polegająca na wymianie grupy związanej z atomem węgla, którą jest przeważnie podstawnik elektronowoakceptorowy, na odczynnik nukleofilowy.

Substytucja nukleofilowa dwucząsteczkowa jest to rodzaj substytucji nukleofilowej, w której dochodzi do oderwania od centralnego atomu grupy opuszczającej z utworzeniem mniej lub bardziej trwałego karbokationu, a następnie jego połączenia z nukleofilem.

Ćwiczenie 4

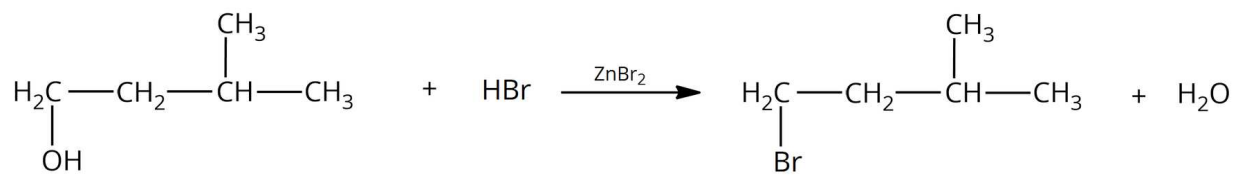
Poniżej przedstawiono fragmenty równań reakcji chemicznej. Poukładaj je tak, aby powstały prawidłowe zapisy trzech równań reakcji chemicznych wiedząc, że w pierwszej przedstawionej reakcji chemicznej powstaje 2-chlorobutan, a substratem reakcji ostatniej jest 2,3-dimetylobutan-1-ol.

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

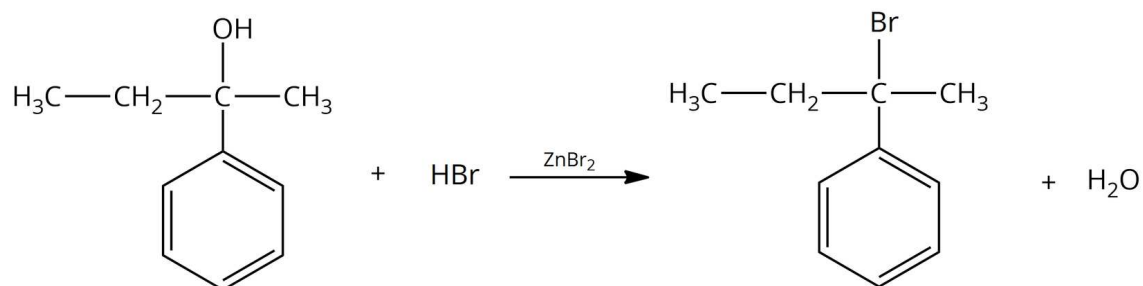
S_N1

Žródło: GroMar Sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

S_N2

S_N1

Žródło: GroMar Sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

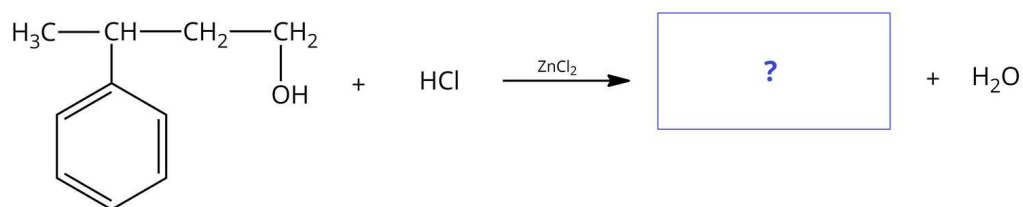
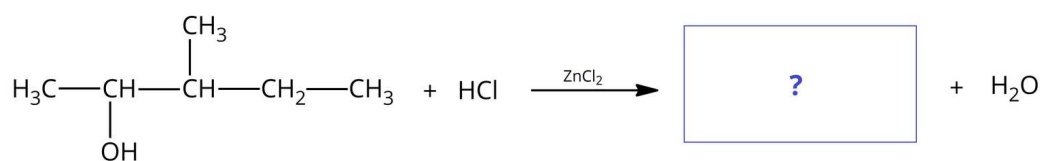
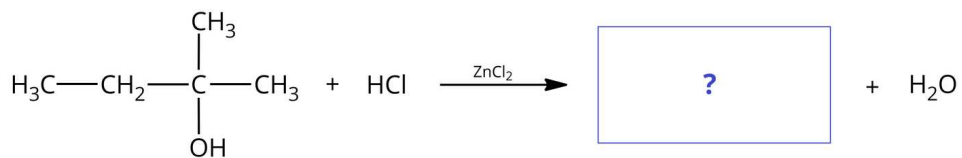
S_N2

S_N1

Ćwiczenie 6

Napisz nazwy systematyczne produktów organicznych powstających w reakcjach chemicznych z udziałem podanych substratów:

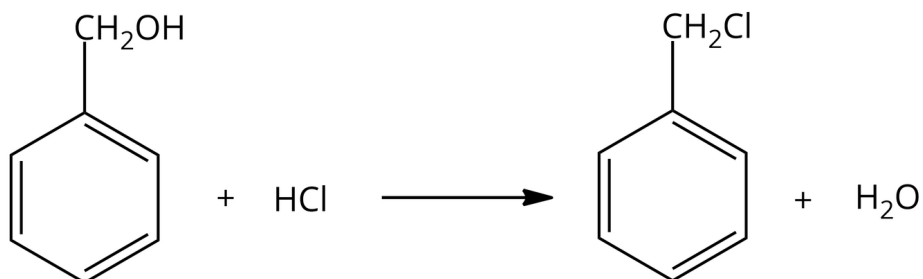
Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Odpowiedź:

Ćwiczenie 7

Przeprowadzono reakcję alkoholu benzyłowego z kwasem chlorowodorowym, zgodnie z poniższym zapisem równania reakcji chemicznej:

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Wyjaśnij dlaczego, mimo że alkohol benzyłowy jest alkoholem pierwszorzędowym, to reakcja zaszła tak szybko, jakby był alkoholem trzeciorzędowym.

Rozwiązanie zapisz w zeszycie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

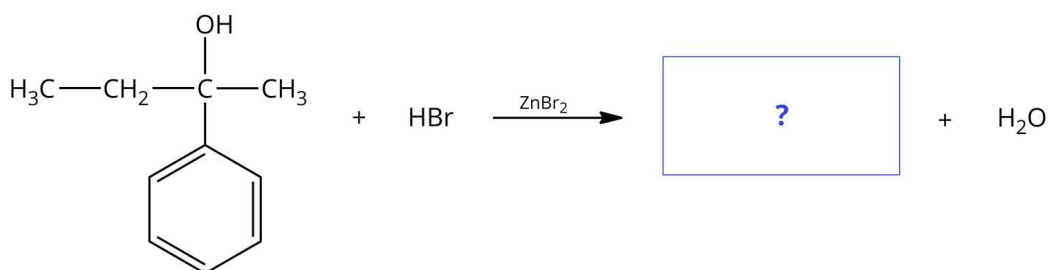
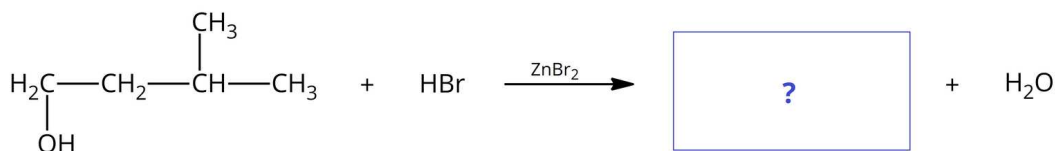
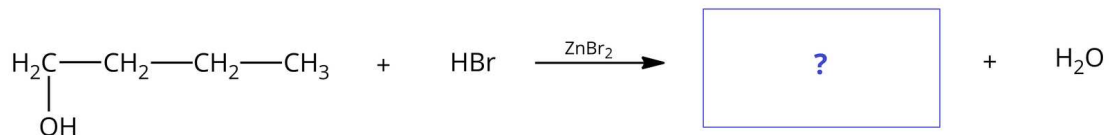
Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Odpowiedź:

Ćwiczenie 8

Napisz nazwy systematyczne produktów organicznych powstających w reakcjach chemicznych z udziałem podanych substratów:

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Rozwiązanie zapisz w zeszyte do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

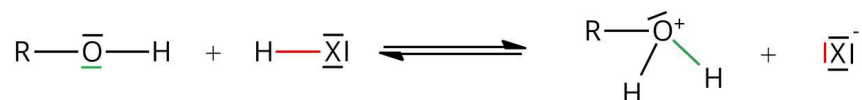
Odpowiedź:

Ćwiczenie 9

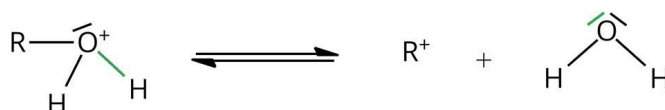
Poniżej przedstawiono mechanizm substytucji nukleofilowej jednocząsteczkowej.

Etap 1

Źródło: GroMar Sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Etap 2

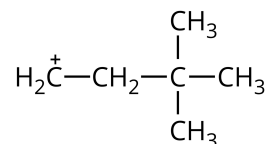
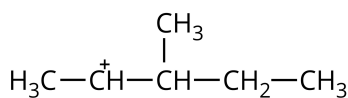
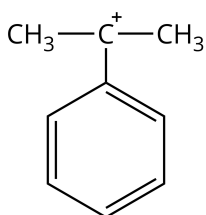
Źródło: GroMar Sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Etap 3

Źródło: GroMar Sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

A. Połącz nazwę systematyczną alkoholu z odpowiadającym mu wzorem karbokationu utworzonego w drugim etapie substytucji nukleofilowej.

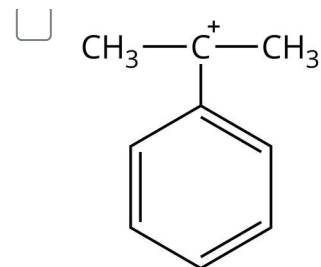
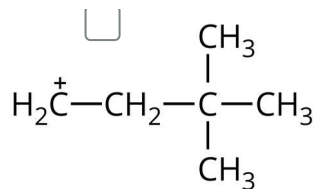
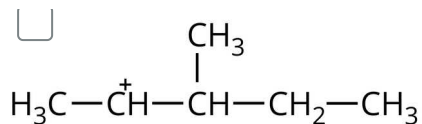
3-metylopentan-2-ol

3,3-dimetylobutan-1-ol

2-fenylopropan-2-ol

Źródło: GroMar Sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

B. Wskaż, który z karbokationów zostanie utworzony najszybciej?

Źródło: GroMar Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 10

Oblicz liczbę moli cząsteczek produktu organicznego, który powstanie po reakcji nadmiaru kwasu chlorowodorowego z 200 cm³ wodnego roztworu butan-1-olu o stężeniu 18% i gęstości 0,87 $\frac{\text{g}}{\text{cm}^3}$ przy 80% wydajności. Wynik podaj z dokładnością do drugiego miejsca po przecinku. Podaj nazwę powstałego produktu organicznego.

Rozwiązanie oraz odpowiedź zapisz w zeszytcie do lekcji chemii, zrób zdjęcie, a następnie umieść je w wyznaczonym polu.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Dla nauczyciela

Scenariusz zajęć

Autor: Amanda Gałkowska, Krzysztof Błaszczak

Przedmiot: chemia

Temat: W jaki sposób alkohole reagują z HCl i HBr?

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

XIV. Hydroksylowe pochodne węglowodorów – alkohole i fenole. Uczeń:

3) opisuje właściwości chemiczne alkoholi na przykładzie reakcji: spalania, reakcji z HCl, zachowania wobec sodu, utlenienia do związków karbonylowych, eliminacji wody, reakcji z kwasami karboksylowymi; pisze odpowiednie równania reakcji.

Zakres rozszerzony

XIV. Hydroksylowe pochodne węglowodorów – alkohole i fenole. Uczeń:

3) opisuje właściwości chemiczne alkoholi na przykładzie reakcji: spalania, z HCl i HBr, zachowania wobec sodu, utlenienia do związków karbonylowych, eliminacji wody, reakcji z nieorganicznymi kwasami tlenowymi i kwasami karboksylowymi; pisze odpowiednie równania reakcji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- pisze równania reakcji alkoholi z HCl i HBr;

- przedstawia mechanizm reakcji substytucji nukleofilowej jednocząsteczkowej alkoholu z halogenowodorem;
- przedstawia mechanizm reakcji substytucji nukleofilowej dwucząsteczkowej alkoholu z halogenowodorem;
- wyjaśnia różnice w aktywności alkoholi o różnej rzędowości w reakcjach substytucji nukleofilowej.

Strategie nauczania:

- problemowa;
- asocjacyjna.

Metody i techniki nauczania:

- doświadczenie chemiczne;
- ćwiczenia uczniowskie;
- analiza materiału źródłowego;
- dyskusja dydaktyczna;
- wirtualne laboratorium;
- technika zdań podsumowujących.

Formy pracy:

- praca zbiorowa;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca indywidualna.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do Internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- rzutnik multimedialny;
- tablica interaktywna/tablica i kreda, pisak.

Przebieg zajęć

Faza wstępna:

1. Zaciekawienie i dyskusja. Nauczyciel zadaje przykładowe pytanie: Jakim reakcjom chemicznym ulegają alkohole?
2. Rozpoznawanie wiedzy wyjściowej uczniów. Uczniowie starają się udzielić odpowiedzi na pytania: Czy alkohole reagują z HCl i HBr? Jeśli tak, to na czym polega ta reakcja chemiczna?

3. Ustalenie celów lekcji. Nauczyciel podaje temat zajęć i wspólnie z uczniami ustala cele lekcji, które uczniowie zapisują w portfolio.
4. Zasady BHP. Nauczyciel zapoznaje uczniów z kartami charakterystyk substancji, które będą używane na lekcjach.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel zapisuje na tablicy substraty reakcji wybranego alkoholu z HCl i HBr i zwraca się do uczniów, aby spróbowali przewidzieć produkty reakcji, podając ich nazwy systematyczne. Po uzyskaniu prawidłowej odpowiedzi, chętni uczniowie podchodzą do tablicy i uzupełniają równania reakcji chemicznych. Nauczyciel podaje inne przykłady równań reakcji alkoholi z HCl i HBr, uczniowie zapisują je w zeszytach celem utrwalenia wiadomości. Po wyznaczonym czasie chętni uczniowie zapisują równania na tablicy, a pozostali uczniowie weryfikują poprawność zapisu.
2. Uczniowie analizują treści w e-materiale dotyczące substytucji nukleofilowej dwu- i jednocząsteczkowej i formułują pytania. Po wyznaczonym czasie, na forum klasy uczniowie zadają swoje pytania, a pozostali udzielają odpowiedzi. Nauczyciel wyjaśnia ewentualnie niezrozumiałe kwestie.
3. Doświadczenie chemiczne – „Próba Lucasa” wg instrukcji podanej w materiałach pomocniczych. Teraz uczniowie wykorzystają wiedzę zdobytą w e-materiale. Nauczyciel poprzez losowanie dzieli uczniów na grupy. Uczniowie wybierają odpowiednie szkło i odczynniki, znajdujące się na stole laboratoryjnym, a następnie przeprowadzają eksperyment. Prowadzący rozdaje karty pracy ucznia. Uczniowie samodzielnie stawiają pytanie badawcze i hipotezę, rysują schemat doświadczenia, obserwują zmiany podczas doświadczenia, zapisują równania reakcji chemicznych, wyciągają wnioski (wszystko zapisują w kartach pracy). Na forum całej klasy następuje weryfikacja pod względem merytorycznym. Nauczyciel wyjaśnia niezrozumiałe kwestie.
4. Wirtualne laboratorium – praca w parach. Uczniowie zapoznają się z medium bazowym, wykonują polecenie do medium bazowego.
5. Uczniowie samodzielnie sprawdzają swoją wiedzę, wykonując ćwiczenia zawarte w e-materiale – „Sprawdź się”.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel sprawdza wiedzę uczniów, zadając przykładowe pytania:
  - Czy alkohole reagują z HCl i HBr?
  - Jakie produkty powstają w reakcji alkoholi z HCl i HBr?
  - Które alkohole ulegają substytucji nukleofilowej jednocząsteczkowej, a które dwucząsteczkowej?
  - Jaką reaktywność wykazują alkohole w substytucji nukleofilowej?

2. Jako podsumowanie lekcji nauczyciel może wykorzystać zdania do uzupełnienia, które uczniowie zamieszczają w swoim portfolio:

- Przypomniałem/łam sobie, że...
- Co było dla mnie łatwe...
- Czego się nauczyłam/nauczyłem...
- Co sprawiało mi trudność...

Praca domowa:

Uczniowie wykonują pozostałe ćwiczenia w e-materiale – „Sprawdź się”.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Wirtualne laboratorium może zostać wykorzystane podczas przygotowywania się ucznia do sprawdzianu lub do zdobycia wiedzy w razie nieobecności ucznia na lekcji.

Materiały pomocnicze:

1. Polecenia podsumowujące (nauczyciel przed lekcją zapisuje je na niewielkich kartkach): Czy alkohole reagują z HCl i HBr? Jakie produkty powstają w reakcji alkoholi z HCl i HBr? Które alkohole ulegają substytucji nukleofilowej jednocząsteczkowej, a które dwucząsteczkowej? Jak się przedstawia reaktywność alkoholi w substytucji nukleofilowej?
2. Doświadczenie chemiczne: „Próba Lucasa”.

Sprzęt i szkło laboratoryjne: probówki, statyw do probówek, waga techniczna, naczynko wagowe, łyżeczka, cylinder miarowy, pręcik szklany.

Odczynniki chemiczne: chlorek cynku bezwodny, stężony kwas chlorowodorowy, etanol, propan-2-ol, 2-metylopropan-2-ol.

Instrukcja wykonania:

- Odważ 9,3 g bezwodnego chlorku cynku.
  - W cylindrze miarowym odmierź 6 cm³ stężonego kwasu chlorowodorowego.
  - Ostrożnie rozpuść chlorek cynku w kwasie chlorowodorowym (odczynnik Lucasa).
  - Do trzech probówek wprowadź po ok. 0,2 cm³ etanolu, propan-2-olu oraz 2-metylopropan-2-olu.
  - Do każdej probówki dodaj 2 cm³ odczynnika Lucasa.
  - Wstrząśnij probówki.
  - Odstaw i obserwuj.
  - Zapisz obserwacje, równania reakcji i wnioski.
2. Karty charakterystyk substancji.
  3. Karta pracy ucznia:

Plik o rozmiarze 179.62 KB w języku polskim